

संपादकीय



॥ न मे भक्त प्रणश्यति ॥

अवयवदानाला प्रोत्साहनाचे वरदान हवे

आरोग्य क्षेत्रात होत असलेले नवनवीन संशोधन रुग्णांना दिलासा देणारे ठरले आहे. अर्थात काळाबरोबर रोग किंवा आजारांची संख्यादेखील प्रचंड प्रमाणात वाढली आहे हे नाकारून चालणार नाही. विज्ञान तंत्रज्ञानाचा जसा फायदा होतो तसेच काही तोटेही होतात. परंतु हे तोटे लक्षात घेऊन मनुष्याकडून सातत्याने संशोधन सुरू राहते. आणि त्या संशोधनाचा मनुष्यजीवनाला अधिकाधिक उपयोग कसा होईल असा विचार केला जातो. अगदी कोरोनासारख्या महामारीवरसुद्धा लस शोधून काढण्यात विज्ञानाला यश आले आणि लाखो लोकांचे प्राणही वाचू शकले. बदलती जीवनशैली आहार-विहारामध्ये सातत्याने घडणारे बदल हे आरोग्यावर परिणाम करतात. अगदी प्रचंड वाहन संख्या, प्रवास यातून होणारे अपघातसुद्धा मनुष्यहानीला कारणीभूत ठरतात. वेगवेगळ्या अपघात आणि आजारातून मनुष्याचे अनेक अवयव निकामी होतात. अशा प्रसंगी देहदान किंवा अवयवदान या गोष्टी खूप मदत करणाऱ्या ठरल्या आहेत. मृत्यूनंतरच्या केले जाणारे देहदान आणि त्या देहाच्या पुढच्या काही तासात केला जाणारा उपयोग म्हणजेच त्यातले अनेक अवयव हे अनेक रुग्णांसाठी उपयोगात आणता येऊ शकतात. तोच प्रकार अगदी जिवंतपणीसुद्धा काही विशिष्ट अवयवांचे दान करता येऊ शकते. याबद्दलची आवश्यक ती जनजागृती केली जात असली तरीसुद्धा लोकांच्या मनामध्ये या अवयव दानाविषयी पुरेशी माहिती पोहोचवली गेलेली नाही. कारण जिवंतपणी डोळा, स्वादुपिंडाचा आणि यकृताचा काही भाग आणि मूत्रपिंडाचेही दान करता येऊ शकते. आणि हे अवयव गंभीर स्वरूपात आजारी असलेल्या रुग्णांना लोकांसाठी पुनर्प्रत्यारोपण करून उपयोगात आणता येतात. लोकांमध्येही अवयव किंवा देहदानाविषयीची माहिती पोहोचवणे आवश्यक आहेच. परंतु आता केंद्र सरकारने अशा प्रकारे अवयवदान करणाऱ्या सरकारी कर्मचाऱ्यांना ४२ दिवसांची अतिरिक्त रजा देण्याची घोषणा केलेली आहे. संपूर्ण देशामध्ये आज जवळपास दहा ते पंधरा कोटी सरकारी आणि निमसरकारी कर्मचारी आहेत. अवयवदान केल्यानंतर एका विशिष्ट काळात विश्रांतीची आवश्यकता असते. म्हणूनच अशा प्रकारच्या रजेची तरतूद गरजेची ठरते.

बदलती शैली, वाढते विकार

सध्याच्या या सगळ्या वेगवान युगामध्ये कोणाला कशा प्रकारचा आजार जडेल याचा काहीच नेम राहिलेला नाही. आपापल्या क्षमतेप्रमाणे, कुवतीप्रमाणे लोक आरोग्याची काळजी घेतात. पण या काळजीमध्ये काही महत्त्वाच्या मुद्द्यांचा विसर पडलेला असतो. विशेषतः आहार आणि व्यायामाचा अभाव या दोन्ही गोष्टी आरोग्याची काळजी या संकल्पनेमध्ये फारशा लक्षात घेतल्या जात नाहीत. आज मुंबईसारख्या महानगरात कोट्यवधी लोक जे काही वेगवान आयुष्य जगतात त्यामध्ये सकाळच्या वेळात धावत पळत गाड्या पकडून कामावर पोहोचणे आणि पुन्हा बराच मोठा प्रवास करून घर गाठणे ही त्यांच्यासाठी मोठी कसरत असते. घरप्रपंच चालवण्याकरीता करावी लागणारी ही

धावपळ अनेकांसाठी न टाळता येण्यासारखी असते. आज जरी आपण मुंबईला आधुनिक नगरी म्हणत असलो तरी इथले साठ टक्के लोक हे झोपडपट्ट्या किंवा चाळींमध्ये राहतात. इथले वातावरण हे त्यांची मोठी कसोटी पाहणारेच असते. उतारवयामध्ये हे सगळे दबा धरून बसलेले आजार बाहेर येतात. काही जणांना तर तरुण वयातच ते गाठतात आणि मग यकृत किंवा पोटाचे अनेक विकार सुरू होतात. कारण तरुण वयामध्ये मिळेल ते पोटात ढकलण्यापासून ते बाहेरचे चमचमीत पदार्थ आवडीने खाण्यापर्यंत सगळे प्रकार करून झालेले असतात. आज मुंबई महापालिकेच्या रुग्णालयांमध्ये यकृत किंवा पोटाच्या विकाराच्या तक्रारी घेऊन येणाऱ्यांची संख्या पाहायला मिळते. काहीजणांच्याबाबतीत तर पोटाच्या आतड्यांचे विकार हे कर्करोगापर्यंत जाऊन पोहोचतात. अशावेळी तो विशिष्ट अवयव केवळ औषधांनी बरा होऊ शकत नाही. तो काढून टाकणेच योग्य ठरते. त्या ठिकाणी तशाच अवयवाचे पुनर्प्रत्यारोपण केले तर त्या व्यक्तीचे प्राणही वाचतात. आजच्या वैद्यक शास्त्राने अशा प्रकारच्या संशोधनामध्ये खूप मोठी मजल मारली असल्याने या अवयव प्रत्यारोपणाच्या शस्त्रक्रिया सहजपणे करता येऊ शकतात. काही जणांच्या बाबतीत तर हृदयाचेही प्रत्यारोपण हा प्रकार यशस्वी झालेला आहे.

गरीब रुग्णांचाही विचार व्हावा

सरकारी कर्मचाऱ्यांना उपलब्ध करून दिलेली ही अवयव दानासंबंधीची विशेष रजा सरकारी कर्मचाऱ्यांमध्येसुद्धा विशेष जागृती करणारी ठरेल. पण हा विषय अधिक प्रभावीपणे सामान्य माणसापर्यंतदेखील पोहोचणे गरजेचे आहे. शिवाय त्यातला दुर्लक्षित राहिलेला भाग म्हणजे अवयव प्रत्यारोपण ज्या रुग्णांमध्ये होते. त्यात अधिकाधिक रुग्ण हे आर्थिकदृष्ट्या संपन्न असतात. सरकारने आपल्या आयुष्यमान किंवा सावित्रीबाई फुले आरोग्य योजनेतून अशा अवयवदानाला किंवा प्रत्यारोपणाला अधिक सहाय्य देण्याची तितकीच आवश्यकता आहे. म्हणजे त्याचा लाभ हा समाजातल्या गरीब वर्गाला होऊ शकेल. अनेक ठिकाणी तर पैशाच्या आमिषापोटी गरीब रुग्णांचे अवयव काढून घेण्याचा प्रकार अनेक ठिकाणी घडतो. परंतु गरीब रुग्णांचे जीव वाचवण्याकरीता कोणताही श्रीमंत रुग्ण सहसा अवयवदानाला तयार होत नाही हीदेखील मोठी शोकांतिका आहे. यासाठीच सरकारी कर्मचाऱ्यांना विशेष रजा देण्याचा प्रकार जसा योग्य ठरतो तसाच या अवयवदानाचे किंवा प्रत्यारोपणाचे लाभ गरिबांपर्यंत पोहोचण्यासाठी सरकारने विशेष योजनाही राबवण्याची आवश्यकता आहे. आज अनेकांना मेडिकलेमधून वेगवेगळ्या उपचारांसाठी आर्थिक मदत उपलब्ध होते. परंतु त्यातही अवयवदानासाठी किंवा प्रत्यारोपणासाठी या मेडिकलेम देणाऱ्या कंपन्या विशेष उत्साह दाखवत नाहीत. अवयवदान करणाऱ्याला मेडिकलेममधूनही काही परतावा मिळणे गरजेचे ठरते. एवढेच नव्हे तर इन्कमटॅक्ससारख्या करांमधून सवलत दिली गेली तर लोक त्यासाठी पुढाकारही घेतील. आणि अवयवदान हा विषय अधिकाधिक लोकांपर्यंत पोहोचू शकेल.